

Mangfoldet skal sikres gjennom vern og bærekraftig bruk

Naturens mangfold er en del av jordas fellesressurs som kan bevares både gjennom vern av områder og arter og ved bærekraftig bruk. Norge er ett av 160 land som har undertegnet konvensjonen om biologisk mangfold som ble lagt fram på FN-konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992. Norge har derved forpliktet seg til å utvikle nasjonale strategier for bevaring og bærekraftig bruk av det biologiske mangfoldet. Vern av områder og arter er ett av virkemidlene.

Akkurat som vi har penger i banken, har vi en viss kapital i naturens mangfold. Kapitalen forrentes, og dermed kan vi høste av overskuddet. Men å tære på grunnkapitalen er en farlig vei å gå. De naturressursene vi har, må forvaltes slik at de som kommer etter oss, har like gode muligheter som oss til å høste, undersøke, utvikle, forske på og oppleve dem. Vi høster av naturens produksjon i skogbruket og i jordbruket, i fiske og ved jakt. Vi beslaglegger arealer slik at naturlig produksjon blir redusert eller ødelagt når vi bygger ut bolig- og næringsområder, veier og industrianlegg. Vi forstyrrer de naturlige rytmene og skader det biologiske mangfoldet når vi regulerer vassdrag, kanaliserer elver eller lukker bekker. Vi forurenser både vann, jord og luft ved utslipp av farlige stoffer fra industri, transport, energibruk osv.

Skal vi ta vare på det biologiske mangfoldet, må vi ha dette i tankene i all aktivitet for høsting, bygging og næringsutvikling. Det mangfoldet som finnes av arter, naturtyper og genetiske ressurser i Norge, er del av verdens felleskapital, og vi har derfor også internasjonale forpliktelser til å ta vare på den.

Internasjonale konvensjoner

Norge har gjennom tilslutning til flere internasjonale konvensjoner forpliktet seg til å ta vare på både planter og dyr og deres leveområder.

Konvensjonene medfører bindende forpliktelser for de landene som slutter seg til dem, og bidrar til samarbeid over landegrensene om konkrete vernetiltak.

- Konvensjonen om biologisk mangfold som ble underskrevet i Rio de Janeiro i 1992 og ratifisert av Norge i 1993, er den første globale avtalen som inneholder forpliktende bestemmelser om bevaring av alt biologisk mangfold. I konvensjonen legges det i hovedsak opp til nasjonale prosesser der partene selv er forpliktet til å identifisere biologisk mangfold som krever bevaringstiltak, og få oversikt over aktiviteter som truer det biologiske mangfoldet. Forpliktelsene omfatter tiltak for vern av arter og områder, bærekraftig bruk av biologiske ressurser i tillegg til regulering eller redusering av aktiviteter og prosesser som kan skade biologisk mangfold.

Øvrige konvensjoner som har stor betydning for å ta vare på biologisk mangfold:

- Ramsarkonvensjonen er en konvensjon om vern av våtmarksområder av internasjonal betydning, særlig av hensyn til vannfugler. Den trådte i kraft i 1975.
- Bernkonvensjonen har til formål å beskytte europeiske arter av ville dyr og planter og deres naturlige leveområder, og trådte i kraft i 1982. En rekke norske fugler og pattedyr,

blant annet alle de store rovdyrene, står på Bernkonvensjonens lister.

- Bonnkonvensjonen gjelder beskyttelse av truede og sårbare dyrearter som svømmer, flyr eller vandrer over landegrensene (trekkende arter), og trådte i kraft i 1983. Flere norske vadefugler, andefugler, hauker og falcker omfattes av konvensjonen.
- CITES – Washington-konvensjonen regulerer den internasjonale handelen med truede dyre- og plantearter, og trådte i kraft i 1975.
- NASCO – den nord-atlantiske laksekonvensjonen skal verne om laksen i det nordlige Atlanterhavet, og trådte i kraft i 1983.

Områdevern

Vern av naturområder i Norge er del av en internasjonal innsats for å bevare arter og økosystemer. Omkring 6,4 prosent av Norges areal er vernet etter naturvernloven. Slik kan sårbar natur, sjeldne naturtyper og noen av de få, relativt urørte naturområdene vi har igjen, bli bevart for ettertida. I områder som vernes etter naturvernloven, er tiltak som påvirker eller forandrer naturen i vesentlig grad, ikke tillatt. Tradisjonell bruk som beiting, bærplukking, tamreindrift, jakt og fiske kan som regel fortsette. Naturvernloven fra 1970 gir anledning til å opprette følgende typer av verneområder:

- Nasjonalparker
- Landskapsvernområder
- Naturresevater
- Naturminner

Artsvern

Arter eller samfunn av planter og dyr som er sjeldne eller står i fare for å bli utryddet, kan fredes i hele landet eller i bestemte områder etter naturvernloven. Plante- og dyrelivsfredningen omfatter bare selve arten og kan vanligvis ikke hindre inngrep som utbygging, skogsdrift og forurensning som skader artens leveområde. For å gi en sterkere sikring av artens eller samfunnets livsmiljø kan det innføres såkalt biotopfredning i tillegg til artsfred-

ningen. De fire planteartene misteltein, sibirstjerne, purpurkarse og masimjelt er varig fredet mot innsamling. I tillegg er elleve orkidéarter og to sommerfuglarter midlertidig fredet.

Alle landpattedyr, fugler, krypdyr og amfibier er i utgangspunktet fredet etter viltloven, dersom ikke annet er særskilt fastsatt. I tillegg til generelt artsvern gir viltloven hjemmel for å verne spesielle biotoper innenfor avgrensede områder. Et slikt vern kan inneholde strenge bestemmelser som hindrer alle inngrep hvis det er nødvendig for å bevare viltets livsmiljø.

Bærekraftig bruk

For å bevare naturens mangfold er det ikke nok å opprette verneområder eller frede enkeltarter. Hensyn til det biologiske mangfoldet må innarbeides i all virksomhet. Det er en direkte sammenheng mellom artsmangfold og hvordan arealene disponeres. Ødeleggelse av leveområder gjennom inngrep, nedbygging, oppsplitting eller forurensning er trusler mot det biologiske mangfoldet. Som hovedansvarlig for lokal arealdisponering har kommunene en nøkkelfunksjon for bevaring av biologisk mangfold. Gjennom sin myndighet etter plan- og bygningsloven, men også etter viltloven, lakse- og innlandsfiskeloven og landbruks- og kulturminnelovgivningen kan kommunene regulere bruk og vern av vår naturarv. I tillegg er det viktig å få innarbeidet hensyn til biologisk mangfold i jord- og skogbruket.

For å kunne ta vare på det biologiske mangfoldet i den kommunale arealplanleggingen eller i driftsplaner for jordbruks- og skogbruks-eiendommer er det nødvendig med kunnskap om hvilke arter og områder det må tas spesielt hensyn til. En fullstendig kartlegging av plante- og dyreliv og deres nøkkelområder er et omfattende arbeid. Ofte er det nødvendig å systematisere den kunnskapen som allerede finnes, og foreta kartlegginger i utvalgte områder i kommunen som man antar har særlig verdi. Skoler kan bidra til et slikt registrerings- og kartleggingsarbeid i samarbeid med for ek-

HENSYNKREVENDE NATURTYPER MED SÆRLIG VERDI FOR BIOLOGISK MANGFOLD

Fjell

- Store sammenhengende villmarksområder
- Høyproduktive områder i fjellet
- Fjellbjørkeskog og fjellbarskogbeltet

Skog

- Sump- og fuktskoger
- Opprinnelig skog langs vassdrag og innsjøer
- Edelløvskog, særlig store bestander av hasselkratt
- Oseanisk granskog og bjørkeskog
- Rike granskogtyper, særlig i lavlandet

Kulturlandskap

- Ugjødsløte tørre og fuktige naturenger og slåttemark med lang hevd, bl.a. urterike slåtteenger, sjøslått og myrslått
- Ugjødsløte beitemarker på fastmark og våtmark, f.eks. kystlynghei, bjørkehager, einerbakker og beiter ved strand
- Seterområder, egg- og dunvær

Grønnstruktur i byer og tettsteder

- Naturområder og korridorer som forbinder grøntområder i byen med kulturlandskap utenfor
- Rester av gamle jordbruksarealer/ kulturmærker f.eks. enger, hagemarker, restområder av natur, spesielle gamle parker, hager o.l. med viktig kulturhistorie, områder med store, gamle trær
- Bekker og elver med kantsoner, dammer

Våtmarker og ferskvann

- Elvemunninger og ulike typer boreale og alpine elvekantsamfunn
- Enkelte vegetasjonstyper i strandsonen i innsjøer som er sjeldne pga. vannstandsreguleringer
- Innsjøer som er levested for sjeldne arter. Dette gjelder spesielt naturlig mesotrofe eller eutrofe sjøer, kroksjøer, kransalgessjøer, brasmegras-botnegrassjøer og naturlig fiske-tomme vann
- Gårdsdammer, grunnvannsdammer og skogstjern

Myr

- Høgmyr
- Rikmyr i lavlandet, inklusive skogsatt rikmyr og rike slåttemyrer
- Terrengdekkende myr

Kyst

- Brakkvannsområder
- Elvemunninger, estuarier og deltaer
- Strandenger
- Sandstrender og dynestrender

Hav

- Tareskoger
- Enkelte strømrike områder med hardbunnsfauna
- Korallrev
- Oppvellingsområder

sempel organisasjoner, grunneiere eller kommunale etater.

Kunnskapen om biologisk mangfold i kommunen må innarbeides i kommuneplanleggingen og gi grunnlag for hvordan kommunen skal disponere sine arealer i framtida. Norske kommuner er blitt oppfordret til å registrere sitt biologiske mangfold innen år 2004.

Direktoratet for naturforvaltning utarbeider nå

en håndbok som gir råd om hvordan kommunen skal utføre dette kartleggingsarbeidet.

Flere kommuner har allerede laget en egen handlingsplan for bevaring og bruk av biologisk mangfold. Kommunen kan gjøre konkrete tiltak for å ta vare på det biologiske mangfoldet blant annet gjennom å avsette arealer til naturvernformål eller være på vakt og ta nødvendige hensyn ved utbygginger. Enkelte na-

turtyper har særlig verdi for biologisk mangfold og krever ekstra hensyn.

Kommunene har både internasjonalt, nasjonalt og lokalt ansvar. Det finnes arter og naturtyper som kan være svært vanlige i en kommune, men som er sjeldne sett i global målestokk, eller sjeldne i Norge sett under ett. Andre arter eller naturtyper kan være sjeldne i en kommune, selv om de er vanlige ellers i landet. Forekomster som er spesielle eller sjeldne globalt eller nasjonalt, må vi ta vare på for ikke å redusere fellesarven, mens forekomster som er spesielle på lokalt nivå, kan vurderes opp mot andre interesser. Selv om vi skal ta særlige hensyn til arter og områder med internasjonal eller nasjonal verneverdi, må vi ikke glemme å ta vare på variasjonen i de nære omgivelsene våre – de små «hundremeterskogene», smådammene, bekkene, kantonene og alle de biologisk rike småområdene som finnes der vi bor.

Lovgivning i Norge

Norge har en relativt omfattende lovgivning som regulerer utnyttelse og vern av naturens mangfold. Miljølovgivningen skal baseres på føre-var-prinsippet, som innebærer at tvilen skal komme miljøet til gode dersom det er usikkerhet om konsekvensene av et tiltak. Vern av naturens mangfold og produksjons-evne er en prioritert oppgave ved siden av vern mot forurensning og andre miljøskadelige inn-

grep og innsats mot miljøkriminalitet. Noen av de mest sentrale lovene for bruk og vern av naturressursene:

- Naturvernloven gir anledning til å verne arter og opprette ulike typer av verneområder slik at naturens kvalitet og mangfold kan bevares for framtida.
- Kulturminneloven gir automatisk fredning av eldre kulturminner og mulighet til å frede kulturminner og kulturmiljøer.
- Forurensningsloven har som hovedformål å verne det ytre miljøet mot forurensning, redusere eksisterende forurensning og fremme en bedre avfallshåndtering.
- Friluftsløven lovfester allmennhetens rett til fri ferdsel i utmark og pålegger alle som ferdes i naturen, en plikt til hensynsfull ferdsel.
- Plan- og bygningsloven er den sentrale loven for styring av arealbruken og gir grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser og om utbygging.
- Viltloven har som formål å forvalte viltet og viltets leveområder slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares.
- Lakse- og innlandsfiskekloven regulerer forvaltningen av laks og innlandsfisk og skal fremme bevaring og utvikling av fiskeressursene.
- Genteknologiloven skal sikre at framstilling og bruk av genmodifiserte organismer skjer på en etisk og samfunnsmessig forsvarlig måte.

Ordforklaringer

Ratifisere

Godkjenne, gjøre gyldig.